

LUND UNIVERSITY

Den konkreta texten

Widoff, Andreas

Published in:
Språk och Stil

2012

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Widoff, A. (2012). Den konkreta texten. *Språk och Stil*, 22(1), 87-109.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Den konkreta texten

Av ANDREAS WIDOFF

Abstract

Widoff, Andreas, andreas.widoff@nordlund.lu.se, Ph.D student, Centre for Languages and Literature, Lund University, Sweden: "The concrete text". *Språk och stil* 22:1, 2012, pp. 87–109.

Linguistic text research typically operates with methods, models and categories that conceive of texts as formal, static and discrete units. This also seems to hold for socially oriented theories, though their views naturally are more contextually oriented. Examples are given from systemic-functional linguistics, critical discourse analysis and social semiotics. In contrast, hermeneutics has traditionally viewed texts as being inexhaustible, dynamic and contextual. In this article, it is argued that the hermeneutic text concept is ontologically more fundamental, whereas the common linguistic concept may be thought of as derivative. This does not mean that the linguistic concept should be discarded; even so, it does raise questions about the relation between the two concepts, as much as it turns attention to the interpretative activity of linguistic text research.

Keywords: text concepts, hermeneutics, natural experience, life-world, explanation and understanding, linguistic methodology.

Med den här artikeln avser jag att diskutera den språkvetenskapliga textforskningens grundläggande textbegrepp – oberoende av vilken inriktning forskningen kan tänkas ha i övrigt. Eftersom en hel del ändå skiljer olika inriktningar åt, kan det dock vara värt att inledningsvis föra några skiljelinjer på tal. Svensk textforskning uppvisar grovt taget tre inriktningar. Den första inriktningen studerar språk och innehåll i texter med företrädesvis kvantitativa metoder. Forskningspraktiken har av Svensson (2005) kallats för beskrivning av etiketterade texttyper. Den andra inriktningen intresserar sig för de särskilda betydelsereationer som uppstår när texter överskrider satsens längd. Vanligen kallas väl detta för textlingvistik, även om termen också har en vidare innebörd. Den tredje inriktningen motsätter sig att texter betraktas som isolerade språkliga produkter och betonar därför texternas sociala och kulturella sammanhang. Två framträdande skolbildningar är kritisk diskursanalys (CDA) och systemisk-funktionell lingvistik (SFL). Det finns alltså sådan textforskning som fokuserar på språk och innehåll i texten, sådan som studerar vad som händer utmed textens längd och sådan som sätter texten i relation

till en kontext. Ska man nämna en tidig representant för respektive inriktning torde tre goda kandidater vara Westman (1974), Källgren (1979) och Ledin (1995).

Olika inriktningar medför naturligen olika syn på vad text är. Så är det avgörande för textlingvistikerna att en text är längre än en sats, medan längden är mindre viktig för det sociala perspektivet. För textlingvistikerna är kohesion en betydande komponent, för det sociala perspektivet är texters ändamål centralt. Osv. Trots sådana skillnader finns dock en del likheter. Här kommer jag att beröra en sådan likhet, en idé som förenar de tre nämnda tendenserna och som jag kallar *den abstrakta texten*. Mot denna idé ställer jag *den konkreta texten*. Dessa ska ses som två grundläggande textbegrepp, två ideala typer, som plockas upp på olika sätt inom skilda skolbildningar. Den abstrakta texten kännetecknas av en mening som är *formell, statisk* och *avskiljbar*, medan den konkreta textens mening är *uttömlig, dynamisk* och *kontextuell*. Med *text* avser jag i båda fallen ett språkligt uttryck realiserat i tid och rum. Termerna kan ses som synonym med »yttrande».¹

Den mest utpräglade föreställningen om den abstrakta texten möter inom textlingvistikerna. Här antas ibland texten existera utanför kognitionen, alltså utanför erfarenhet och medvetande. I linje med detta ser inte Beaugrande & Dressler (1981 s. 6) koherens (som kräver omvärldskunskap) som en ren textegenskap, utan som ett resultat av språkbrukarnas kognition. Texten föreställs alltså som ett yttre faktum. Men det är också möjligt med en mer moderat variant, enligt vilken den abstrakta texten i stället framträder genom en språklig intuition som är tillräckligt oproblematisk för att den ska kunna skiljas från tolkning. I praktiken är det emellertid inte alltid uppenbart om en skolbildning ser den abstrakta texten som yttre faktum eller som intuitivt given. Det som brukar vara möjligt att identifiera i en skolbildning är att textens mening ses som formell, statisk och avskiljbar. Det är denna schematiska karaktär som avses med benämningen *abstrakt*.

Idén om den konkreta texten framträder med störst tydlighet inom den hermeneutiska traditionen. Det är också denna jag anknyter till i det följande. När Kvalsvik (1990) inom denna tradition berör ordets etymologi, *textus* 'väv', skriver han: »Ein tekst skal ikkje vere mykje komplisert før det er tale om samanvevingar av referansar till svært skilde saktilhøve, eller til andre tekstar, eller til ei förestillingsverd, eller til normer» (s. 71). Enligt detta synsätt är tex-

¹ Den kultursemiotiska frågan om texten som ett yttrande med särskilt kulturellt värde och den textlingvistiska frågan om texten som en enhet som överskrider satsens längd är således sådant som ligger utanför artikelns ämne.

ten så djupt rotad i kontexten att deras vävar går ihop. Texten kan inte lyftas ur sitt sammanhang med mindre än att väven trasas sönder. Texten är kontextuellt vävd: omständigheter i kontexten är mening i texten. Härmed betraktas inte förhållandet mellan till exempel en sats som generell typ och motsvarande sats i en viss text som endast ett type-token-förhållande. Den senare innehåller betydelser som den förra saknar. Det är denna ansamling av mening som avses med benämningen *konkret*.

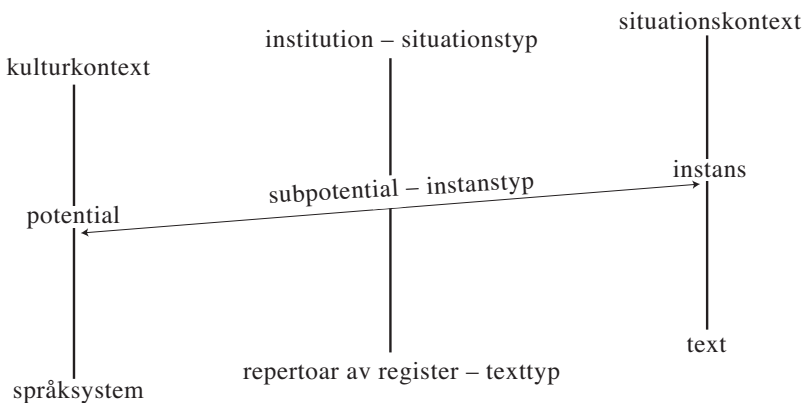
Motsättningen mellan de två begreppen är i grunden en kunskapsteoretisk fråga. I första hand är därför inte syftet med denna artikel att föreslå nya analysmodeller för textforskningen, utan snarare att kritiskt reflektera över textforskningens förutsättningar och antaganden. Den är en kritik av textforskningens idé om vad texter är samtidigt som den är ett förslag på en alternativ syn. Denna alternativa syn försöker omöjliggöra varje tanke om att språkstudier skulle kunna vara en icke-tolkande verksamhet. I så måtto är kritiken en repetition av ett gammalt filosofiskt tema – men av ett tema som varit relativt obeaktat inom språkvetenskapen. I andra hand väcker den här kritiken frågan om språkvetenskaplig textforskning inte tenderar att försumma aspekter av språket som i själva verket är centrala, om den inte låter sig begränsas av en viss metodologi. I synnerhet svensk textforskning är empiriskt driven och undersöker vanligen texter enligt principen att en analysmodell läggs på ett material. Gentemot denna vana menar jag att det vore nyttigt för textforskningen att fokusera mer på läsning och förståelse av texter, att ställa frågor som inte bara producerar ett resultat enligt analysmodellens logik, utan som också ger förslag på hur texter bör läsas och förstås.

Att som ovan förbinda textlingvistik och kvantitativt orienterad textbeskrivning med ett abstrakt textbegrepp tror jag inte möter många invändningar. Mer kontroversiellt är nog att jag påstår att även socialt orienterade textteorier ansluter till samma begrepp. I nästa avsnitt argumenterar jag därför för att detta gäller systemisk-funktionell lingvistik och kritisk diskursanalys. I avsnittet därefter utvecklar jag begreppet om den konkreta texten. Denna utveckling möjliggör en fördjupad diskussion av hur den abstrakta texten framträder hos några olika forskare. Denna diskussion väcker i sin tur en del frågor om textforskningens metodologi, framför allt i relation till den gamla motsättningen mellan *erklären* och *verstehen*. Åt dessa frågor ägnas artikelns två avslutande avsnitt.

Den abstrakta texten i systemisk-funktionell lingvistik och kritisk diskursanalys

Enligt min uppfattning rör sig alltså systemisk-funktionell lingvistik och kritisk diskursanalys med ett abstrakt textbegrepp. Detta är emellertid inte alldeles enkelt att påvisa eftersom skolbildningarna i ganska liten utsträckning explicerar sina textbegrepp. Vi finner inget ivrigt försvar, exempelvis i en kritik av den hermeneutiska traditionen. Vi finner däremot modeller som innehåller en plats för texten och naturligtvis också definitioner av vad företrädarna menar med »text». Jag ska försöka visa att dessa modeller och definitioner faktiskt för med sig ett abstrakt textbegrepp.

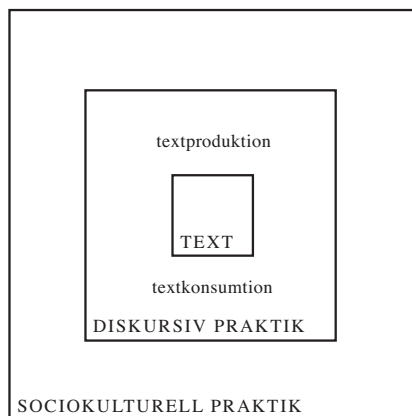
En återkommande modell i den systemisk-funktionella litteraturen framställer texten som en instansering av språkssystemet. Hos Halliday & Matthiessen (2004) illustreras den som i figur 1. Språkssystemet är alltså en potential, registret en subpotential, texttypen en instanstyp och texten den slutliga realiseringen. Denna modell verkar medföra att texten snarare betraktas från språkssystemets håll än tvärtom. Detta abstrakta textbegrepp träder visserligen sällan fram i fullt ljus, men i Halliday (1999 s. 566) påträffas en tydlig deklaration i en not: »'Text' or 'discourse' here has to be understood not just at the lowest level of abstraction in language as a realization in speech or writing, but primarily as configurations of linguistic and higher-level cultural meanings». Texten är alltså primärt en konfiguration av abstrakta typer, även om Halliday också räknar med typer som strikt sett inte är grammatiska.

Figur 1. Språklig och kontextuell instansering enligt SFL (efter Halliday & Matthiessen 2004 s. 28).

Samtidigt menar jag att Halliday ärver Saussures (1970) böjelse att betrakta *la langue* i första hand som en paradigmatiske ordning, medan *la parole* betraktas som en fri kombination av element. Språkssystemet beskriver nämligen gärna Halliday genom systemnätverk, vilka tydliggör språkets paradigmatiske möjligheter. Texten förstår han däremot som en realisering av enheter som följer på varandra. Men det finns förstås också skillnader gentemot Saussure. Förutom att Halliday inför mellankategorier förfinar han det otympliga begreppsparat genom att dela upp *la parole* i två riktningar: såsom en enskildhet förs *la parole* till texten, såsom en mångfald av fenomen till kontexten. (Detta motsvarar det horisontella respektive vertikala planet i figuren.) Men denna förfining understryker faktiskt Hallidays abstrakta textbegrepp. Hos Saussure motsvarar *la parole* något som liknar den konkreta texten: *la parole* uttöms inte av *la langue*. Hos Halliday är däremot texten framför allt en konfiguration av och en instansering av enheter från de högre, abstrakta nivåerna. Mångfalden av fenomen, den heterogenitet som Saussure så ogärna vill befatta sig med, förlägger Halliday i stället i kontexten. Därmed framträder texten som abstrakt.

Liksom en systemisk-funktionalistisk textanalys handlar den kritiska diskursanalysen om att sätta texten i relation till en kontext. Enligt Fairclough (2010 s. 228) skiljer sig dock CDA från SFL genom att inkludera interdiskursivitet i analysen, dvs. analyser av hur stil, genrer och diskurser kommer till uttryck i texten. Modellen med tre fyrkanter lär vid det här laget vara välbekant: texten omges av en diskursiv praktik som omges av en sociokulturell praktik (figur 2). Vanligen återges modellen i samma variant som här, men i Fair-

Figur 2. Analysnivåer enligt CDA (efter Fairclough 1995 s. 59).

clough (1989 s. 25) är rutorna försedda med kanske mer klargörande beteckningar. Längst ut finner vi här *kontexten* som innefattar *sociala villkor för tolkning och produktion*, i nästa ruta *interaktionen* som innefattar en *tolkningsprocess* och en *produktionsprocess* och längst in finner vi som väntat *texten*. Fairclough förtydligar i sammanhanget: »A text is a product rather than a process – a product of the process of text production» (s. 24). Så långt är det tänkbart att modellen helt enkelt bara tar hänsyn till texten såsom språkligt uttryck. Analysmodellen som helhet pekar däremot i en annan riktning. Fairclough företar förvisso en analys av de skilda områdena. Inte bara texten utan också tolkningsprocess och kontext är föremål för analys. Men dessa områden behandlas som åtskilda nivåer. Analysen av texten är relativt oberoende av tolkningsprocessen. Tolkningsprocessen är ett annat föremål för analys. Detta förhindrar givetvis inte att Fairclough kan växla mellan nivåerna och relatera dem till varandra. Till sist behandlas dock texten som något utanför tolkningen och därmed som något statiskt.

Nu innebär inte detta att Faircloughs text är en alltigenom grammatisk konfiguration. När han presenterar sin modell över hur kritisk diskursanalys kan bedrivas i praktiken föreslår han följande uppdelning. Till texten hör kohesion, artighetsstrategier, transitivitet, tematisk struktur, modalitet, ordbetydelser, metaforer etc. Till den diskursiva praktiken hör diskurstyper, textkedjor, intertextualitet, presuppositioner, ironi etc. Och till den sociokulturella praktiken hör ideologi, diskursordningar, maktstrukturer etc. (Fairclough 1992 s. 225–40). Uppdelningen bekräftar intrycket att texten är en mer begränsad kategori än ett konkret textbegrepp skulle vilja göra gällande, men den visar samtidigt att Faircloughs textbegrepp spretar åt olika håll och har strimmor av konkretion. Artighetsstrategier är till exempel en halvt icke-grammatisk textkategori.

Halliday och Fairclough är inte ointresserade av »det konkreta» i den konkreta texten, men detta intresse befinner sig mestadels utanför själva textens begrepp. När de talar om att analysera text är det företrädesvis med kategorier från grammatiken, medan de förlägger ansatserna till holism i det kontextuella området. I denna mening är deras textbegrepp abstrakt. Man kan förstås tänka sig att detta är en metodologisk begränsning, som alltså inte ska tas för något slags ontologi. Men om den abstrakta texten endast är ett metodologiskt textbegrepp väcks frågan om hur det ontologiska textbegreppet ser ut. Något sådant textbegrepp presenteras såvitt jag vet inte inom någon av skolbildningarna.

Att man räknar med något sådant som en abstrakt text behöver inte vara särskilt problematiskt i sig. Frågan gäller egentligen hur denna abstrakta text pla-

ceras i ett större teoretiskt ramverk. I nästa avsnitt försöker jag visa varför man bör betrakta den konkreta texten som fundamental, medan den abstrakta texten ska ses som en teoretisk avledning.

Den konkreta texten i den naturliga erfarenheten

Om den abstrakta texten är statisk, så är den konkreta texten dynamisk. Enligt detta begrepp har texten sitt ursprung i den naturliga erfarenheten. Impulsen till detta textbegrepp kommer från tre håll: fenomenologi (Husserl 2004), hermeneutik (Heidegger 1992 och Gadamer 1986b) och dialogism (Bachtin 1993, 2003 och Volosjinov 1973). Det rör sig således om ett textbegrepp som ger akt på erfarenheten, förståelsens cirkelkaraktär och den enskilda språkliga händelsen. I den dialogiska teorin finner vi en tydlig motsvarighet till det konkreta textbegreppet – Volosjinovs och Bachtins yttrandebegrepp – men detta begrepp utvecklas av dem utan fokus på erfarenhet och tolkning. Omvänt finner vi hos de ovan nämnda företrädarna för fenomenologi och hermeneutik ett stort intresse för erfarenhet och tolkning, men inte ett lika väl utvecklat textbegrepp som hos Volosjinov och Bachtin. Mitt bidrag är således att föra samman dessa teorier, men också att använda dem i ett språkvetenskapligt sammanhang, där de hitintills varit en marginell företeelse.² Jag har tidigare fört fram snarlika idéer i Widoff (u.u.). Jag antar »hermeneutik» som samlingsnamn för min teoretiska ståndpunkt.

Att det finns något sådant som en abstrakt text i *reflektionen* är uppenbart. Frågan om den konkreta texten kan inte handla om att förneka detta – inte heller om att hävda att denna reflektion skulle vara oberättigad. Snarare handlar frågan om hur texten uppfattas i *den naturliga erfarenheten* och vilka implikationer detta sätt att uppfatta har för den efterföljande reflektionen. Med termen *den naturliga erfarenheten* avser jag den aspekt av erfarenheten som tematiserades av Husserl (2004 resp. 1996) under begrepp som *den naturliga inställningen* och *livsvärlden*. Samma idé har senare varit vägledande för Heideggers och Gadamers hermeneutiska utveckling av fenomenologin. Den naturliga inställningen står i motsättning till teoretiska inställningar, medan livsvärlden står i motsättning till de världsbilder som konstrueras av vetenskapen. Att all dagligen leva i världen är på många sätt en annan erfarenhet än att vetenskap-

² Detta gäller i något mindre mån för den dialogiska teorin.

ligt reflektera över denna värld; att förstå en text i vardagen är något annat än att bedriva språkvetenskaplig textanalys. Därför finns ett behov av att pröva i vilken mån reflektionen och dess kategorier faktiskt återknyter till livsvärlden. En missvisande teori är enligt detta synsätt en teori som inte kan finna något berättigande i livsvärlden. Livsvärlden ses som sista bestämmande instans, och därmed dess meningsstruktur som ontologiskt fundamental. Detta resonemang aktualiserar i ett speciellt avseende striden mellan realism och nominalism. En realistisk inställning innebär i detta sammanhang att så långt som möjligt grundlägga den vetenskapliga beskrivningen i erfarenheten av livsvärlden. En nominalistisk inställning innebär omvänt att inte uppmärksamma detta som ett problem eller att uttryckligen inte tillskriva livsvärlden en högre grad av realitet. Då är i stället det avgörande att teorin håller ihop på sin egen vetenskapliga nivå.

En nominalistisk inställning har länge varit dominerande i språkvetenskapen. Den ställer sig sällan frågan om hur språk erfars i livsvärlden. Jag anammar i stället en realistisk inställning och ställer därför frågorna: Vad händer i mötet med en text? Hur är den naturliga erfarenheten beskaffad? Var finns källorna till denna förståelse?

Vi börjar med ett exempel: »Vi kan ju inte gå runt på departementen och fråga om dom gör nåt för negrerna där nere». Ungefär så sade Jan O. Karlsson, dåvarande bistandsminister, vid ett möte 2003.³ Reaktionerna på texten lär skilja sig åt: likgiltighet, uppskattning, indignation. Som forskare antar vi snabbt en analytisk inställning och undviker uppenbara affekter. Och journalisterna som fick reda på vad Karlsson sagt förstod säkert genast att de nu hade ett uttalande att exploatera. De naturliga förståelserna varierar, men var och en är en empirisk helhet som inte uttöms av ett abstrakt textbegrepps kategorier; de är inställningar *här och nu* i vilka texten intar en bestämd plats i världen. En sådan inplacering sker vanligen omedelbart, vilket märks av hur snabbt vi vanligen förstår vad någon vill säga, liksom varje gång vi missförstår fastän vi talar språket. Om vi förstått eller inte avgörs i situationen. Eftersom situationen utspelar sig i en värld är dock inte meningen innesluten som i en bubbla. Att på ett naturligt sätt förstå en text är att förstå vad som följer av den i världen. Denna vittomgreppande förståelse är dessutom sällan något som släntrar efter: vanligen har vi en sådan förståelse utan att vi liksom först måste se oss om i kontexten. Detta är ett avgörande skäl till kritiken av textbegreppet i SFL och CDA.

³ Enligt Ekots återgivning 2003-06-16. Hämtad från <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=247655> 2011-07-15.

Vi kan begrunda en annan tänkbar text: »Jag älskar dig». Varifrån får en sådan text sin kraft? Av en bokstavlig mening, som refererar till ett inre tillstånd, eller av att den skapar förväntningar på framtiden, att den ger tillvaron en viss riktning? Det inre tillståndet vore tämligen menlöst som referens, om det inte var förknippat med sin speciella verkan i världen. »Jag älskar dig» är en mycket speciell sak att yttra i världen i vilken vi lever. Detta hör till den naturliga erfarenheten av textens mening.

Argumentationen bör givetvis också konfronteras med exempel som tycks ha en mycket klarare betydelse: »Den här bollen är röd». Det är svårt att förneka vissheten om en bokstavlig mening som skulle göra det enkelt att avgöra sanningsvärdet i en konkret situation. Men vore det inte naivt att överskatta denna intuition? För det första är detta meningsskikt sällan fokuserat i den naturliga erfarenheten. Om någon säger »Den här bollen är röd» endast för att framhålla det uppenbara sakförhållandet och inget annat så finner vi nog yttrandet meningslöst. När någon säger »Den här bollen är röd» följer snarare olika saker i världen beroende av situation, såsom att någon haft fel i en annan bedömning eller att den är lämplig som present till lillan. Sådana implikaturer är väl beforskade av pragmatiken i Grices (1975) efterföljd. För det andra kan den bokstavliga mening som vi intuitivt föreställt oss utebli. Texten skulle kunna tilldela en gul boll en särskild funktion i en spelsituation där en röd boll saknas, men där röda bollar brukar ha den funktion som den gula nu får inta. Om man antar att sådana betydelser är kommunikativa förskjutningar av den egentliga meningen måste man samtidigt anta att den rena reflektionen är ontologiskt fundamental. Man förminskar då den fokuserade meningen, meningen såsom den omedelbart är före varje explikation, till fördel för ett underliggande skikt. En sådan idé är lätt att misstänka för att vara vetenskapsmannens hemmablinda fiktion. I ett realistiskt perspektiv är i stället den naturliga erfarenheten meningens ursprungliga miljö. Från en mer social vinkel kan detta uttryckas som hos Volosjinov:

Discourse⁴ in life is obviously not self-sufficient. It arises from the non-verbal real-life situation and maintains a very intimate connection with it. Moreover, discourse is directly filled with that life and may not be detached from it without losing its sense (1983 s. 10).

Om det är såhär den naturliga erfarenheten är beskaffad, och om det är i denna vi har att söka textens begrepp, räcker inte idén om texten som en kontextuell omgiven instans av språkssystemet. Snarare måste texten vara en mångfaldig

⁴ Volosjinov skriver »slovo», som också betyder 'ord'.

bestämningsstruktur där grammatik, lexikon och formella textenheter bara är en del. Det finns ingen elegant modell över en sådan brokig struktur. Men det går alltid att göra en skiss. Här en för Jan O. Karlssons uttalande: A) Genom lexikon, grammatik och textbindning har texten en allmän betydelsepotential, som skulle vara densamma också i helt andra sammanhang. B) Detta ger texten ett propositionellt innehåll. Detta kan möjliggöra ett sanningsvärde, men om utsagan förstås deontiskt är det diskutabelt om den har ett sådant. C) Genom situationen refererar texten till specifika entiteter i världen. D) Kulturella normer, här tätt förknippade med lexikala val, ger texten en tydlig evaluativ mening. »Neger» anses inom offentligheten olämpligt att över huvud taget yttra. E) Texten inbegriper, med en term från Bachtin (1997), en viss talgenre. F) Texten inbegriper, med en term från Fairclough (1992), en diskursordning i svensk offentlighet år 2003.⁵ G) Texten ingår i en intertextuell kedja. De efterföljande texterna förändrar vår förståelse av Karlssons uttalande. Om det inte blivit en uppståndelse hade den till exempel aldrig citerats här. H) Jan O. Karlsson i rollen som bistandsminister gör att vi har vissa förväntningar. Uttalandet är ganska oväntat. I) Jan O. Karlssons personlighet ger andra förväntningar. Uttalandet är inte oväntat, det är rätt typiskt för honom. J) Genom en del av ovanstående – och kanske också genom en specifik konvention – kan uttalandet uppfattas som en ironisk stilisering. Osv.

Om begreppet om den konkreta texten är riktigt, så är naturligtvis denna analys inte något annat än en explikation av just denna ursprungliga meningsshelhet. Explikationen är endast en bland många andra tänkbara. Poängen är att explikationen är en avledd meningsenhet, vars råmaterial är den konkreta texten såsom denna är given i den naturliga erfarenheten. Härmed framträder den abstrakta texten först som en avledd produkt. Mitt avslutande »Osv.» i stycket ovan är därför allt annat än oväsentligt. Explikationen kan fortgå närmast i oändlighet.

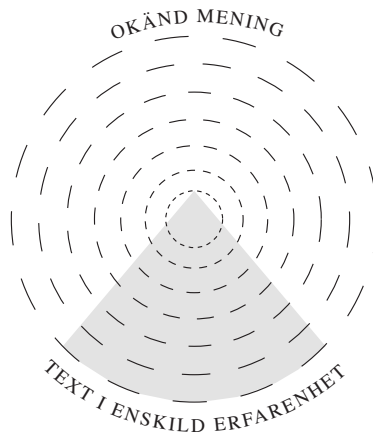
Enligt ett abstrakt textbegrepp upphör texten efter B, C, eller D och kontexten tar vid. Den hermeneutiska analysen undviker däremot en stark distinktion mellan språklig mening och omvärldskunskap. I den naturliga erfarenheten är det helt enkelt svårt att skilja dem åt. Man kan – som en förenkling – säga att orden suger upp sina betydelser från omvärlden.⁶ Ett abstrakt textbegrepp antar

⁵ Märk att Fairclough inte räknar detta begrepp till texten, utan till den diskursiva praktiken.

⁶ Förenklingen består i att vi tillfälligtvis bortser från hur orden också fyller omvärlden med betydelse. Det är inte möjligt att här göra reda för komplexiteten i denna dubbla rörelse. Detta skulle nämligen kräva ett avgörande i den ännu oavgjorda frågan om precis hur språket strukturerar vår erfarenhet av världen.

då att orden endast suger upp allmänbegreppen, men inte också de omvärldsliga bestämningar som tillkommer dessa i situationen. Detta misstar vad som naturligtvis är riktigt – att det följer generella betydelser med orden – för hela saken. För att tillgodose den naturliga erfarenheten måste vi låta orden anta en ny betydelse i varje situation. När den naturliga erfarenheten lägger grunden till textbegreppet vävs således kontexten in i textens väv: omständigheter i kontexten är mening i texten.

Figur 3 är ett försök att avbilda detta. Ringarna representerar textens inre kontextualisering genom skilda meningsskikt (jfr A–J ovan). Den yttre kontexten syns tyvärr inte i bild eftersom pappret är platt – den löper i den tredje riktningen. Den enskilda erfarenhetens förståelse är som trekanten visar begränsad, men kan utökas genom tolkningsarbete. Den fulla cirkeln ska förstås som en hägrande horisont – en total och slutgiltig förståelse är av allt att döma ständigt utom räckhåll. Man kan erinra sig Peirces (1977 s. 110 f.) *final interpretant* som synes ligga vid världens ände.

Figur 3. Den konkreta texten i enskild erfarenhet och utanför.

Hittills har jag endast beskrivit den omedelbara förståelsen. Men om denna förståelse är så beskaffad som jag antagit visar det sig att tolkningen av texter genom upptäckten av en ny eller annorlunda mening inte kan vara något artskilt fenomen. Snarare handlar det om gradskillnader i duration och intensitet. När tolkningarna avlöser varandra kan nämligen resultatet av en tolkning omärkligt övergå till nästas utgångspunkt. Som textuttolkare börjar vi inte ständigt om på ruta ett. Håller vi nu fast vid att textens mening återfinns i erfarenheten, kan inte tolkningsarbetet ses som något man vidhäftar texten, såsom ett subjektivt bi-

hang. Snarare är tolkningen en utveckling av – ett kommande till insikt om – själva textens mening. Det går inte att tala om en text utanför tolkningen. Denna idé har utvecklats av Gadamer (1986a), som härvid talar om en särskild hermeneutisk cirkel som är förståelsens ständiga utgång från och återkomst till sig själv.⁷ Textens mening är varken en existensform utanför erfarenheten eller en konstant enhet i erfarenheten. Textens mening är i stället stadd i förändring och det som förståelsen för tillfället förmår att greppa. Detta förhindrar inte att en och samma uttolkare kan laborera med flera tänkbara innebörder av en text, men det förhindrar att denne skulle kunna ha en fokuserad hållpunkt av textens mening som förblir oförändrad genom hela processen. Om en sådan hållpunkt sålunda är omöjlig finns, såvitt jag kan se, ingen anledning att anta att den abstrakta texten är fundamental. Den är i varje fall aldrig språkbrukarens naturliga utgångspunkt. Att vi ändå kan tala om *mötet med en text* (snarare än om endast *förståelsens självutveckling*) beror på att texten trots allt är en externaliserad meningsstruktur i så måtto att den härrör från ett annat medvetande och att det språkliga uttrycket är den yttersta begränsningen för vad som ska utrönas. Texttolkning handlar inte om inre kontemplation. Texttolkning är tolkning av något utanför en själv.

Den abstrakta texten i socialt orienterade teorier – två ytterligare exempel

När Gadamers tes – att textens mening konstitueras inom ramen för den hermeneutiska cirkeln – jämförs med ett mer statiskt textbegrepp står vi inför den springande punkten. Här faller utslaget mellan den abstrakta och den konkreta texten. Här bestäms vilken av dessa som ses som ontologiskt fundamental. Det hermeneutiska textbegreppet skiljer sig alltså från textbegreppet i många socialt orienterade teorier (såsom SFL, CDA och sociosemiotiken). Dessa teorier förbiser den naturliga erfarenheten till fördel för den sociala konventionen liksom betraktad på distans.⁸ Denna skillnad verkar bestå trots aldrig så goda ansatser till icke-essentialism och anti-positivism: tal om processer, om heteroge-

⁷ En liknande idé formuleras för övrigt av Volosjinov (1973 s. 102) när han framhåller att förståelsen av ett yttrande alltid är en skapande aktivitet.

⁸ Denna opposition innebär inte att erfarenheten skulle vara icke-konventionell. Erfarenheten är utan tvivel socialt betingad. Se Schütz & Luckmann 2003 för en klassisk utredning av hur den sociala kunskapen konstitueras genom den subjektiva erfarenheten.

nitet, om kontextens betydelse eller om behovet av tolkning. Inte heller Hodge & Kress (1988), som talar om en »naïve text–context dichotomy» (s. 8), tycks överskrida denna skillnad. Vi tittar nu på två fall där denna skillnad kommer i dagen.

Vi börjar med Martins & Whites (2005) arbete om språklig evaluering. Hos dem återfinns den vanliga systemisk-funktionella modellen av språklig instansering (se figur 1 ovan). Till denna fogar de emellertid en sista instans: räckan *system – register – text type – text* avslutas här med *reading*. Denna instans benämner de också »subjectified meaning» (s. 25). Här stannar författarna i sin tankegång, så vi får lov att fullfölja den själva. En subjektiverad mening måste vara en subjektivering av något icke-subjektivt, alltså av något objektivt. Eftersom endast den sista instansen benämns på detta sätt, får vi förmoda att de övriga instanserna utgörs av olika typer av objektiv mening som antar subjektiv skepnad först genom läsningens inträde. Som vi ser tycks därför detta vara en modell som placerar en objektiv text utanför förståelsen. I en hermeneutisk modell skulle i stället läsningen (förståelsen) genomtränga hela räckan ända upp till systemet. Motiveringen är att meningen på dessa nivåer endast är tillgänglig genom en explikation av förståelsen. I en hermeneutisk modell kommer därför relationen mellan förståelsen i den naturliga erfarenheten och den abstrakta struktur som teorin producerat på de andra nivåerna att framstå som ett problem i behov av vidare undersökningar. En sådan (om än mycket begränsad) undersökning genomförs därför också i de två följande avsnitten.

Vårt andra exempel är sociosemiotikens begrepp *semiotisk resurs*. Semiotiska resurser kan ses antingen som typer som realiseras i skilda kontexter (Halliday 1978 som skriver endast »resurs») eller som just sådana realiseringar vilka sedan tolkas vid skilda tillfällen (van Leeuwen 2005). Jag avser här den senare varianten av begreppet.⁹ Idén är i grunden mycket rimlig och lätt att förväxla med den konkreta texten: en resurs tillåter ett stort svängrum av betydelser och förstås därför på olika sätt vid skilda tillfällen. Problemet ligger i företrädarnas hantering av begreppet. Semiotiska resurser är nämligen, enligt van Leeuwen (2005 s. 4), observerbara handlingar eller objekt. De är kort sagt sinnliga. Kruxet är bara att denna blott perceptiva ingång till de språkliga betydelserna tycks omöjlig. Innehållet har suddats ut på denna kritiska punkt i teorin. Såvitt jag kan se finns två vägar för teorin att ta från denna prekära belägenhet. Å ena sidan kan den ansluta sig till en sen- och poststrukturalistisk tendens där uttrycket framhävs på bekostnad av innehållet. Enligt denna uppfattning är ut-

⁹ I van Leeuwens framställning underordnas alla semiotiska system samma begrepp. Jag begränsar här diskussionen till språket.

trycket det bestående och egentligen det enda som kan studeras på ett metodiskt sätt, medan innehållet saknar ordentligt fäste i uttrycket och därmed lämnas helt öppet för varierande förståelser. Att en sådan teori hamnar i problem har framhållits på annat håll.¹⁰ Här ska bara sägas att den strider mot min hermeneutiska synpunkt och att den lätt leder till en långtgående relativism. Å andra sidan kan det röra sig om en dold essentialism, om ett förment försinnligande av meningen som i själva verket är meningens föreställda essens. Då identifierar man egentligen inte först ett uttryck, låt säga ordet »boll» som (bilden av) grafer eller foner, för att sedan studera dess möjliga meningar. Utgångspunkten är en redan fixerad mening: allmänbegreppet 'boll'. Vilken av dessa vägar som van Leeuwen föredrar är oklart. I vilket fall lämnas vi med en abstrakt text: i det tomma uttryckets eller i det allmänna innehållets skepnad. Det är således en text som visserligen är öppen, men det är en öppenhet som kan förstås på det bokstavliga sätt. I stället för en cirkel där tolkningen utgår från och återvänder till sig själv, kretsar tolkningen kring den abstrakta textens fasta punkt. Den hermeneutiska teorin måste här invända att denna tankemodell strider mot den naturliga erfarenhetens verklighet. I denna verklighet upplevs texten si eller så genom en mångfald av meningsskikt (figur 3 ovan), men knappast såsom van Leeuwens potential. När en sådan potential ändå föreställs i reflektionen menar hermeneutiken (i Heideggers och Gadammers efterföljd) att den är härledd från den naturliga erfarenheten. Idén om den abstrakta textens företräde innebär just att härledningens resultat, som är en approximation, förväxlas med ursprunglig klarhet. Denna ontologiska hierarki utvecklas i artikelns två följande avsnitt.

I detta avsnitt har jag gett två ytterligare exempel på hur socialt orienterade textforskare rör sig med ett abstrakt textbegrepp. Att måla upp bilden av en allena rådande doktrin vore dock överdrivet. Jag kunde anföra andra ställen av samma och andra författare där textbegreppet ligger närmare det konkreta. På samma sätt finns en variation i språkbruket överlag. När vi talar om texter i praktiken är det inte sällan den konkreta texten som avses, men så snart teorier och modeller plockas fram reduceras den till sin abstrakta motpart. Detta väcker frågan om varför och på vilket sätt den konkreta texten omvandlas till den abstrakta. Artikelns fortsättning är delvis tillägnad denna fråga.

¹⁰ Se Itkonen 1988 för en lättfattlig (men onödigt oförskämd) kritik av denna språksyn. Särskilt diskuterar han Lévi-Strauss, Lacan, Foucault och Derrida.

Förklara och förstå

Vi har nått fram till idén om den konkreta texten genom en analys av den naturliga erfarenheten. Den abstrakta texten är däremot förknippad med en mer formaliserande metod. Vi skulle också kunna uttrycka detta som att den konkreta texten hänger samman med *verstehen* medan den abstrakta texten hänger samman med *erklären*. Om vi uppfattar dessa begrepp på det mest traditionella sättet (som går tillbaka på Droysen och Dilthey) kan emellertid denna beskrivning verka märklig. Enligt denna uppfattning är förklaringen den vetenskapliga metod som klarlägger den yttre naturens kausalitet, medan förståelsen hör hemma i vetenskaper som har människan såsom kulturvarelse som sitt föremål. Förklaringen förutsätter den logiska nödvändigheten att ett visst tillstånd följer av ett annat. Förståelsen måste däremot ta människans frihet att handla i beaktande. Om vi inte upprätthåller denna skillnad riskerar vi enligt denna syn att förändliga naturen eller att reducera kultur till natur. Enligt denna uppfattning tycks alltså metoderna vara oförenliga (Apel 1979 s. 15 ff.).

Men motsättningen måste kanske inte vara olöslig. Som Ricœur (1988a och b) argumenterar i sina två berömda essäer »Vad är en text?» och »Förklara och förstå» är en mer ömsesidig relation mellan förklaring och förståelse möjlig. För att kunna hävda detta tar Ricœur visserligen ett avgörande steg bort från ovanstående beskrivning av begreppen. Han menar att förklaringen inte alls måste hämtas från naturvetenskapens domäner; den frodas nämligen av egen kraft inom ett av humanvetenskapens mest betydelsefulla områden, inom lingvistikens. Härmed förskjuter Ricœur förklaringens begrepp till en ny domän. Från att ha hängt samman med naturens kausalitet är förklaringen nu det formella och mest kontrollerade momentet i förståelsens övergripande skeende. Förklaringen är nu en metod som objektiverar språket genom att distansera det från förståelsen. På så vis kommer förklaringens objekt – utan att vara det – att likna ett naturföremål.

Vidare menar Ricœur att lingvistikens spelat stor roll vid förklaringen av texter. När den under 1900-talet bröt in i texten var det nämligen genom en utvidgning av lingvistikens logik (i strukturalismens tappning) till enheter större än satsen. Sådana förklaringar tränger enligt Ricœur ned till en textens djupsemantik, till ett undre skikt som inte är tillgängligt för den blotta förståelsen. Men man ska härmed inte tro att förklaringen är tillräcklig i sig. Förståelsen är förutsättningen för att vi ens ska komma in i texten och för att vi i slutändan ska kunna återförankra den i erfarenheten. Förklaringen är en metodisk etapp som utvecklar förståelsen analytiskt, men förståelsen föregår, ledsagar, avslutar och

innesluter förklaringen. På så vis ingår förklaring och förståelse i en och samma tolkningsprocess, i samma *hermeneutiska båge*.

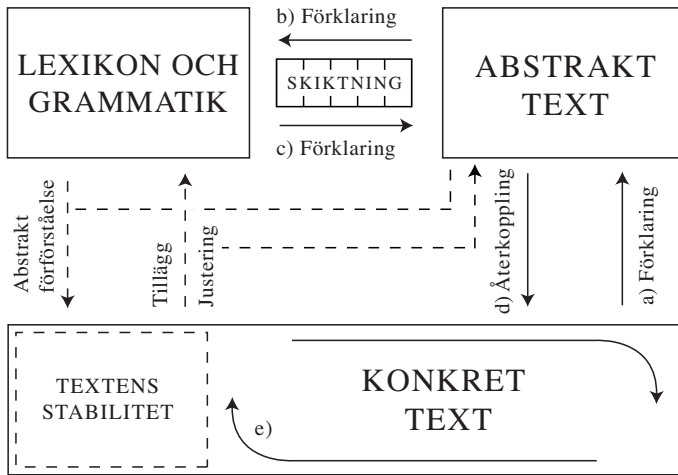
Ricœur ger bara ett exempel på en textenhet som förklaringen producerar, Lévi-Strauss mytem, men han nämner också Barthes och Greimas som föregångsgestalter. I svensk textforskning är helt andra enheter på tal, men de har samma ursprung i förklaringen. Några sådana enheter är textaktiviteter, texttyper och ledfamiljer. Textforskningen faller dessutom gärna tillbaka på grammatiska kategorier. Ibland är de förvisso i någon mån avpassade för textanalys, såsom i den systemisk-funktionella grammatiken (se antologin *Funktionell textanalys* 2011 för ett tiotal sådana analyser). Pura textmått, såsom meningslängd, nominalkvot och bisatsfrekvens, härrör uppenbarligen också från förklaringen. I en forskningspraktik där abstrakta och formella kategorier av detta slag är centrala framstår lätt den abstrakta texten som texten *per se*, medan den konkreta texten snarare framstår som kontext eller som subjektiv tolkning av texten.

Ricœurs hermeneutiska inställning leder som vi ser till att förklaringen i stället ses som ett moment av förståelsen. Idén är att texten alltid först är förstådd innan förklaringens analys kan ta vid. Denna idé har sannolikt inget nytt att bidra med på förklaringens eget område, men den öppnar för nya områden. Den öppnar för en reflektion över förståelsen: i stället för att låta förståelsen av texter förbli en otematiserad bakgrund låter den även denna bli föremål för forskningen. En sådan – om än begränsad – reflektion har utförts under loppet av denna artikel. Idén öppnar även för en reflektion över förklaringen: i relation till annan textforskning erbjuder den en metanivå. Från min synpunkt är insatser på dessa två områden också bidrag till vetenskapen om vad texter är. Om dessa områden av många språkvetare snarare betraktas som tillhörande andra discipliner torde det bero på en fundamental teoretisk skillnad. För att godta att dessa områden tillhör textforskningens huvudsakliga kunskapsobjekt – texten – är det nog nödvändigt att anamma den realistiska inställningen till den naturliga erfarenheten.

I nästa avsnitt vidareutvecklar jag reflektionen över förklaringen och pekar ut den plats där reflektionen över förståelsen har en roll att spela i textforskningen.

Textforskningens kunskapsområde

En hermeneutisk teori medger alltså en förklarande metodologi inom sin ram. Den accepterar den abstrakta texten, men inte som fundamental, utan endast såsom grundad i den konkreta texten. Detta motsvarar Ricœurs uppfattning att den lingvistiska förklaringen är en distansering från och objektivisering av förståelsens innehåll. Härmed kan textforskningens kunskapsområde framställas som i figur 4. Detta område inbegriper allt som textforskningen kan göra till föremål för studier, inklusive de sätt på vilka den når fram till dessa föremål.

Figur 4. Textforskningens kunskapsområde.

Låt oss först klarlägga relationen mellan den konkreta texten och modellens övre enheter. Enligt den realistiska inställningen till den naturliga erfarenheten är den konkreta texten fundamental eftersom den är vår erfarenhetsmässiga utgångspunkt. Den konkreta texten är normalt stadd i förändring, vilket avbildas av de svängda pilarna. De övre enheterna produceras däremot av förklaringen med utgångspunkt i den konkreta texten. De övre enheterna presenteras alltså utan några starka ontologiska anspråk. Att helt avvisa en ontologisk struktur av lexikalt och grammatiskt slag är emellertid orimligt. En sådan struktur förefaller nödvändig, men är ändå svår att fånga annat än som approximation. Med modellen försöker jag undvika att ta ställning mellan nominalism och realism vad avser förklaringens resultat – de två skolor som ofta antas utesluta varandra (t.ex. Eco 1971) – utan finner det mer nyanserat att tänka sig den struktur som förklaringar frambringar som *analog* med den ontologiska strukturen. Annor-

lunda uttryckt försöker modellen representera två skilda synpunkter: att de övre enheterna å ena sidan är nödvändiga, å andra sidan är forskningsutkast under prövning. Detta motiv kommer till uttryck i den streckade rektangeln. Inuti den konkreta texten avbildas en okänd stabilitet, en textens yttersta identitet, som hänger samman med (men inte uttöms av) de områden förklaringen producerar. Denna koppling visas av de streckade pilarna. I hermeneutiska termer försöker förklaringen klarlägga en abstrakt förförståelse som den naturliga erfarenheten förutsätter och eventuellt också förändrar.

Till exempel textbindning svarar mot en sådan abstrakt förförståelse. En modell över textbindning skapas genom en förklarande praktik, motiverad av (den mer eller mindre uttalade) idén att dessa semantiska relationer måste upplevas av språkbrukaren för att texten ska vara begriplig. Detta innebär dock inte att språkbrukaren är reflektivt medveten om textbindningen. Snarare finns den i bakgrunden av medvetandet. Att inte heller någon garanti finns för att textbindningen upplevs precis såsom teorin modellerar, påvisas av det enkla faktum att det finns flera tänkbara modeller av samma fenomen. Ett svenskt förslag återfinns i Källgren 1979, ett annorlunda förslag från senare tid i Renkema 2009, för att bara nämna två exempel.

Lexikon och grammatik är vad Halliday säger vara en *resurs*, medan den abstrakta texten är vad van Leeuwen benämner *semiotisk resurs*. I min modell har förståelsen av dessa enheter ändrats genom att de placerats vid sidan av den konkreta texten. Jag behåller tanken om ett kontinuum mellan dessa två enheter (jfr figur 1 ovan), eftersom olika register och texttyper uppvisar specifika grammatiska mönster. När denna kunskap formaliseras skiktas beskrivningen av såväl grammatiska som textspecifika enheter (b, c). Denna kunskap innefattar sådant som ordförråd, komposition och grammatiska egenskaper för olika texttyper. Om till exempel en grammatik tar upp inversion vid konjunktiv i bisats (*som vore det* i stället för *som om det vore*), så kommer den skiktande beskrivningen snart att visa att denna konstruktion framför allt förekommer i högre och vitter stil. Denna typ av förklaring kan alltså använda grammatiken för att beskriva den abstrakta texten (c).

Vi ska till sist titta på den omvända rörelsen från den jag behandlat ovan: förklaringens återkoppling till den konkreta texten (d). Här menar jag att vi finner svensk textforsknings svagaste punkt. Så vad innebär det att återkoppla till den konkreta texten? I korthet: att ha något att säga som appellerar till förståelsen. Enligt min bedömning har svensk textforskning tyvärr sällan detta eller i varje fall i en ganska liten utsträckning. Om denna pessimistiska bedömning är riktig, bör orsaken sökas i hur svenska textundersökningar vanligtvis är konstru-

erade. Undersökningarna konstrueras på ett relativt enkelt sätt, nämligen genom att förklaringsmodeller läggs på ett material.¹¹ I en sådan manöver varken föregrips eller säkerställs återkopplingen till den konkreta texten. Om en sådan återkoppling ändå sker med framgång, är det knappast tack vare ovan nämnda logik, utan tack vare forskarens förmåga att trots förklaringsens övertag tillgodose förståelsens behov.

Precis vad som appellerar till förståelsen kan naturligtvis diskuteras. Förmodligen kommer vi alltid att tvista om vad som är intressanta, spännande och relevanta frågor. Men vad det ändå handlar om är att förankra frågorna i ett sammanhang som sträcker sig utanför förklaringsens logik. Först när så sker kan man tala om en reflektion över förståelsen. Antalet frågor som man kan ställa av denna sort är förstås ofantligt. De flesta tänkbara frågor torde dock tillhöra någon av följande två typer: Hur ska vi förstå? Varför förstår vi som vi gör? Genom att frågorna ställs i vi-form placeras de på en allmän nivå. Med den första frågan ger forskaren förslag på hur texter bör förstås, och med den andra frågan tar forskaren för givet att en viss förståelse är någorlunda allmän men försöker förklara varför denna är som den är.

Exemplen på den senare frågetypen är inte alldeles vanliga, men ett exempel är stilistiken. Låt mig här nämna *Stilstudier* (1996) som innehåller åtta utmärkta bidrag i den litterära stilistiken. Cassirers redogörelse för vad han gör när han bedriver stilistik gäller i någon mån för alla bidrag i volymen: »Den interpretativa stilistiken strävar efter att upprätta förbindelselänken mellan textens yttre, språkliga, plan och dess djupare mening och innebörd» (s. 102). Enligt analysen av den naturliga erfarenheten är visserligen idén om yta och djup något bakvänd. Cassirer vet allra först att »Pälsen» – novellen han analyserar – är ett lysande stycke litteratur. Först därefter presenterar han en formell analys, som han menar bidrar till att förklara varför vi älskar just denna novell. De övriga bidragsgivarna i volymen är underkastade samma ordning. Först känner de till intrycket en text gör på dem. Sedan presenterar de en formell analys som de förbinder med detta intryck. I denna mening förklarar de varför vi förstår texterna såsom vi gör.

¹¹ Tre avhandlingar som jag menar följer ett sådant upplägg är Nord 2008, Gustafsson 2009 och Helgesson 2011. Dessa griper sig an sina material huvudsakligen genom förklaringsmodeller. Därmed ägnar de sig också i stor utsträckning åt textbeskrivning. Men givetvis finns här många nyanser. Gustafsson är den som från min synpunkt i störst utsträckning ägnar sig åt läsning (förståelsens nivå), medan ett särskilt tydligt exempel (som därför inte är alldeles representativt) på en metod som tillför lite utöver förklaringsmodellens kategorier uppvisas av Nord på s. 188–205.

Exempel på den första frågetypen är det ännu knappare med. Jag har aldrig stött på en svensk textavhandling som har en sådan fråga som utgångspunkt. Frågorna brukar snarare vara grundade i förklaringsmodellernas logik: Hur ser texterna ut med avseende på vissa kategorier? Hur har texterna förändrats?¹² Sådana frågor har svårt att öppna upp för en ny mening, dvs. att förändra vår uppfattning av hur texternas bör läsas och förstås. I räckan *material* → *förklaringsmodell* → *resultat* → *slutsatser* innebär det sista momentet sällan någon genomgripande återkoppling till den konkreta texten. I detta avseende inbegriper undersökningarna endast i ringa grad en reflektion över förståelsen.

Mot denna bakgrund menar jag att det kunde vara nyttigt med en ändrad inställning till textforskningens uppgift. Frågorna skulle i stället kunna vara ordentligt förankrade i förståelsen av texter. Forskningen skulle kunna ta sig an uppgifter som befinner sig utanför förklaringslogik. I någon mån måste därför uppgifterna vara unika och specifikt uppkomna ur varje enskilt material. Det räcker alltså inte att en förklaringsmodell läggs på ett material. Innan dess måste det finnas något som är oklart för förståelsen och som den vill klarlägga. Om en förklaringsmodell inte kan bidra med detta, är det från denna synpunkt lika bra att den överges. Att här ge exempel på uppgifter av denna typ vore det samma som att frambringa smarta forskningsuppslag – något som de flesta vet inte är alldeles enkelt. Men en fingervisning om vad en ändrad inställning kan innebära får vi genom att föra en annan disciplin på tal, nämligen filologin.

Inom filologin stöter vi tidigt på ett intresse för konkreta texter, i varje fall om vi förstår termen i vid mening: som studiet av äldre tiders texter. Filologins område har stundtals uppfattats som mycket omfattande. Ta till exempel den tyske språkvetaren Hermann Paul (1846–1921). För honom var filologin en allmän metod för kritik och tolkning av texter med syftet att studera människans kultur. Till filologins område räknade han därför bland mycket annat språkshistoria, litteraturhistoria, juridik, ekonomi, militärstudier, mytologi och etnografi (Eto 2003 s. 129 ff.). För oss kan det emellertid inte vara fråga om att endast återvända till något gammalt. Också filologin genomgår förändringar. På senare tid har till exempel Jordheim (2001) försökt att uppdatera filologin genom att föra in metoder från begreppshistoria, diskursanalys och språkhandlings-teori. Enligt Jordheim är filologin just läsningens vetenskap, men han försöker ändå förena läsningen med analysinstrument som bär förklarings känne-

¹² En tredje, mindre förklaringsmässig och mer etnografisk fråga som förekommer är: Hur används texterna? En sådan fråga är orienterad mot ett konkret textbegrepp, men den är samtidigt mer intresserad av hur språkbrukare uppfattar texter, än av att föreslå hur de bör uppfatta texter. Studieobjektet förskjuts därför från text till språkbrukare.

tecken. Jordheims exempel på en sådan läsning (s. 245–65) liknar inte en typisk språkvetenskaplig textundersökning, men just detta menar jag att vi borde kunna ta fasta på. I stället för att fråga utifrån förklaringen, frågar Jordheim utifrån förståelsen. Härmed kan han – fortfarande med hjälp av analysinstrumenten – föreslå en ny läsning av en historisk text som lästs många gånger förr. Detta kan jämföras med språkvetenskaplig textforskning som sällan återvänder till samma material. Att vidga Jordheims metod från historiska texter till att också gälla samtida texter skulle kunna vara en fruktbar väg för språkvetenskaplig textforskning att gå.

Dessa avslutande stycken är som alla ser bara en ansats. Givet forskningsbakgrunden finner jag det svårt att formulera ett mer fullödigt forskningsprogram. Men den hermeneutiska kvintessensen har här förinnan, hoppas jag, förts fram utan tvekan. Förståelsen är inte ett gissel, blott upphovet till subjektiva tolkningar, utan forskningens förutsättning och positiva möjlighet. Vad det gäller är att fånga denna möjlighet.

Litteratur

- Apel, Karl-Otto, 1979: Die Erklären:Verstehen-Kontroverse in transzendentalpragmatischer Sicht. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Bachtin, M.M., 1997: Frågan om talgenrer. I: Genre teori, red. av Eva Hættner Aurelius & Thomas Götselius. Lund: Studentlitteratur. S. 203–239.
- Bachtin, M.M., [1935] 2003: Ordet i romanen. Köpenhamn: Gyldendal.
- Bakhtin, M.M., [1919–21] 1993: Toward a philosophy of the act. Austin: University of Texas.
- Beaugrande, Robert de & Dressler, Wolfgang, [1972] 1981: Introduction to text linguistics. London: Longman.
- Eco, Umberto, [1968] 1971: Den frånvarande strukturen. Introduktion till den semiotiska forskningen. Staffanstorps: Bo Cavefors.
- Eto, Hiroyuki, 2003: Philologie vs. Sprachwissenschaft. Historiographie einer Begriffsbestimmung im Rahmen der Wissenschaftsgeschichte des 19. Jahrhunderts. Münster: Nodus.
- Fairclough, Norman, 1989: Language and power. London: Longman.
- Fairclough, Norman, 1992: Discourse and social change. Cambridge: Polity.
- Fairclough, Norman, 1995: Media discourse. London: Edward Arnold.
- Fairclough, Norman, 2010: Methodology in CDA research. Introduction. I: Critical discourse analysis. The critical study of language. 2. ed. Harlow: Longman. S. 225–229.
- Funktionell textanalys, red. av Per Holmberg, Anna-Malin Karlsson & Andreas Nord. 2011. Stockholm: Norstedts.
- Gadamer, Hans-Georg, [1959] 1986a: Vom Zirkel des Verstehens. (Gesammelte Werke. Bd 2. Hermeneutik II. Wahrheit und Methode.) Tübingen: Mohr. S. 57–65.

- Gadamer, Hans-Georg, [1960] 1986b: *Warheit und Methode. Grunzüge einer philosophischen Hermeneutik. (Gesammelte Werke. Bd 1. Hermeneutik I. Wahrheit und Methode.)* Tübingen: Mohr.
- Grice, Paul, 1975: *Logic and conversation. I: Syntax and semantics. Vol. 3. Speech acts.* Ed. by Peter Cole & Jerry L. Morgan. New York: Academic Press. S. 41–58.
- Gustafsson, Anna, 2009: *Pamfletter! En diskursiv praktik och dess strategier i tidig svensk politisk offentlighet.* Lund: Lunds universitet.
- Halliday, M.A.K. & Matthiessen, Christian M.I.M., 1999: *Construing experience through meaning. A language-based approach to cognition.* London: Cassell.
- Halliday, M.A.K. & Matthiessen, Christian M.I.M., 2004: *An introduction to functional grammar.* London: Arnold.
- Heidegger, Martin, [1927] 1992: *Varat och tiden.* Göteborg: Daidalos.
- Helgesson, Karin, 2011: *Platsannonser i tiden. Den orubricerade platsannonsern 1955–2005.* Göteborg: Göteborgs universitet.
- Hodge, Robert & Kress, Gunther, 1988: *Social semiotics.* Cambridge: Polity.
- Husserl, Edmund, [1936] 1996: *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie. Eine Einleitung in die phänomenologische Philosophie.* Hamburg: Felix Meiner.
- Husserl, Edmund, [1913] 2004: *Idéer till en ren fenomenologi och fenomenologisk filosofi.* Stockholm: Thales.
- Itkonen, Esa, 1988: *A critique of the 'post-structuralist' conception of language. I: Semiotica 71:3–4. S. 305–320.*
- Jordheim, Helge, 2001: *Lesningens vitenskap. Utkast til en ny filologi.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Kvalsvik, Bjørn Nic., 1990: *Hermeneutikk og teksttolking. I: Den filologiske vitenskap, red. av Odd Einar Haugen & Einar Thomassen.* Oslo: Solum. S. 65–127.
- Källgren, Gunnel, 1979: *Innehåll i text. En genomgång av faktorer av betydelse för texters innehåll, uppbyggnad och sammanhang.* Lund: Studentlitteratur.
- Ledin, Per, 1995: *Arbetarnes är denna tidning. Textförändringar i den tidiga socialdemokratiska pressen.* Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Martin, J.R. & White, P.R.R., 2005: *The language of evaluation. Appraisal in English.* Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Nord, Andreas, 2008: *Trädgårdsboken som text 1643–2005.* Stockholm: Stockholms universitet.
- Peirce, Charles S. & Welby, Victoria, 1977: *Semiotic and significs. The correspondence between Charles S. Peirce and Victoria Lady Welby.* Bloomington: Indiana University.
- Renkema, Jan, 2009: *The texture of discourse. Towards an outline of connectivity theory.* Amsterdam: John Benjamins.
- Ricœur, Paul, [1970] 1988a: *Vad är en text? I: Från text till handling. En antologi om hermeneutik.* Stockholm: Symposion. S. 29–64.
- Ricœur, Paul, [1977] 1988b: *Förklara och förstå. Text – handling – historia. I: Från text till handling. En antologi om hermeneutik.* Stockholm: Symposion. S. 65–98.
- Saussure, Ferdinand de, [1916] 1970: *Kurs i allmän lingvistik.* Staffanstorps: Bo Cavefors.
- Schütz, Alfred & Luckmann, Thomas, [1975–84] 2003: *Strukturen der Lebenswelt.* UVK: Konstanz.

- Svensson, Jan, 2005: Att bedriva historisk textforskning. Några teoretiska reflexioner. I: Studier i svensk språkhistoria 8, red. av Cecilia Falk & Lars-Olof Delsing. Lund: Institutionen för nordiska språk. S. 61–72.
- van Leeuwen, Theo, 2005: *Introducing social semiotics*. London: Routledge.
- Westman, Margareta, 1974: *Bruksprosa. En funktionell stilanalys med kvantitativ metod*. Lund: LiberLäromedel.
- Widoff, Andreas, u.u.: *Lingvistik, dialogism, hermeneutik. Om språkvetenskapens kunskapsobjekt*. I: *Skandinaviske sprogstudier 2*.
- Voloshinov, V.N., [1926] 1986: *Discourse in life and discourse in poetry. Questions of sociological poetics*. I: *Bakhtin school papers*, red. av Ann Shukman. Oxford: Hol-dan.
- Vološinov, V.N., [1929] 1973: *Marxism and the philosophy of language*. New York: Seminar.